

Історія

УДК 930.2:003.074

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.20769294>

**Розмова Степана Бандери із представником британського Foreign Office:
невідомий документ із Британського національного архіву**

Григорій Рій

доктор філософії з галузі «Гуманітарні науки»,

старший науковий співробітник

Навчально-наукового інституту «Академія вчительства»

доцент кафедри історії України

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна,

<https://orcid.org/0000-0002-1608-0960>

Прийнято: 19.05.2026 | Опубліковано: 30.05.2026

Анотація. Мета дослідження – введення в науковий обіг документа під назвою «*Account of a conversation with Stephen BANDERA the Ukrainian emigre leader had with the C.E. King on 20th November [1951]*», що містить записи про зустріч між Степаном Бандерою, лідером Закордонних частин Організації Українських Націоналістів (ЗЧ ОУН) і представником британського уряду Кінгом 20 листопада 1951 року. Документ знаходиться в Британському національному архіві в рамках фонду документів Форейн Офісу (Foreign Office), який містить документи, пов'язані з зовнішньою політикою Великої Британії з 1762 по 1968 рік. **Методологія дослідження** – публікація здійснюється відповідно до основних археографічних правил, подано

коментарі та невелику вступну статтю щодо історичного контексту періоду, коли з'явився документ. Опублікований документ є частиною справи №371 «*Foreign Office: Political Departments: General Correspondence from 1906-1966*», яка містить листування політичних відділів Форейн Офісу з 1906 по 1966 рік, включаючи період Другої світової війни. Зустріч із Бандерою ймовірно відбулася восени 1951 року з колишніми представниками департаменту розвідки, який було закрито у 1946 році. **Наукова новизна** публікації полягає у введенні до наукового обігу офіційного документа британського зовнішньополітичного відомства, який фіксує факт зустрічі та розмови зі Степаном Бандерою. Документ мав гриф «*Top secret*», який було знято 5 червня 2014 року. Отримані копії документа містять закриті частини, де, ймовірно, згадуються особисті дані співробітника департаменту розвідки, який був присутній на зустрічі, а також прохання Бандери щодо допомоги українському національному руху. **Висновки.** В опублікованому документі фіксуються вимоги та пропозиції Степана Бандери до британського уряду щодо допомоги та підтримки українського визвольного руху, що продовжував діяти на території УРСР. Представник британського відомства висловив намір розглянути можливості надання допомоги групі Бандери, адже британська розвідка уже надавала їм підтримку в організації парашутних місій навесні 1951 року на територію західних областей УРСР.

Ключові слова: Степан Бандера, український визвольний рух, ЗЧ ОУН, *Foreign Office*, українсько-британська співпраця.

The Conversation Between Stepan Bandera and a Representative of the British Foreign Office: An Unknown Document from the British National Archives

Grygoriy Riy

PhD, Senior Researcher,

Educational and Research Institute «Teachers' Academy»

Associate Professor, Department of History of Ukraine

V. N. Karazin Kharkiv National University

Grygoriy.Riy@gmail.com, grygoriy.riy@karazin.ua

<https://orcid.org/0000-0002-1608-0960>

Abstract. *The aim of this research is to introduce into scholarly circulation a document titled «Account of a conversation with Stephen BANDERA the Ukrainian emigre leader had with the C.E. King on 20th November [1951]». The document contains records of a meeting between Stepan Bandera, the leader of the Foreign Units of the Ukrainian Nationalist Organization (ZCh OUN), and a representative of the British government, C.E. King, on November 20, 1951. The document is located in the British National Archives as part of the Foreign Office documents collection, which encompasses documents related to Britain's foreign policy from 1762 to 1968. The research methodology involves publication in accordance with the basic rules of archeography, accompanied by comments and a brief introductory article on the historical context of the period when the document emerged. The published document is part of File No. 371, «Foreign Office: Political Departments: General Correspondence from 1906-1966» which contains the political departments' correspondence from 1906 to 1966, including the period of World War II. The meeting with Bandera likely took place in the autumn of 1951 with former*

*representatives of the intelligence department, which was closed in 1946. **The scientific novelty** of the publication lies in being the first official document from the British Foreign Office published in Ukrainian archeography, which documents the fact of the meeting and conversation with Stepan Bandera. The document was classified as «Top Secret» and was declassified on June 5, 2014. The obtained copies of the document contain closed sections that likely mention personal information about the intelligence department officer present at the meeting, as well as Bandera's request for assistance to the Ukrainian national movement. **The conclusions** drawn from the published document capture Stepan Bandera's demands and proposals to the British government regarding assistance and support for the Ukrainian liberation movement operating on the territory of the Ukrainian SSR. The representative of the British agency expressed the intention to consider possibilities for providing assistance to the Bandera group, as British intelligence had already provided them support in organizing parachute missions in the western regions of the Ukrainian SSR in the spring of 1951.*

Keywords: *Stepan Bandera, Ukrainian liberation movement, ZCh OUN, Foreign Office, Ukrainian-British cooperation.*

Постать Степана Бандери попри свою популярність та символізм все ще залишається малодослідженою в українській та міжнародній історіографії. Запропонований до публікації документ з Британського національного архіву дозволяє пролити світло на співпрацю Бандери та очолюваної ним Закордонних Частин Організації Українських Націоналістів (ЗЧ ОУН) із британським зовнішньополітичним відомством, а також демонструє їхнє ставлення як до самого Бандери, так і загалом до підтримки українського визвольного руху на початку «холодної війни».

Документ під назвою «Account of a conversation with Stephen BANDERA the Ukrainian emigre leader had with the C.E. King on 20th November [1951]» зберігається в Британському національному архіві та належить до фонду документів Форейн Офісу (Foreign Office), де розміщені документи з 1762 по 1968 роки¹. Опубліковані у статті документи належать до справи №371 «Foreign Office: Political Departments: General Correspondence from 1906-1966», у якій архівовано кореспонденцію політичних відділів Офісу з 1906 по 1966 роки, включно із департаментом розвідки періоду Другої світової війни². Ймовірно, саме колишні представники цього департаменту, оскільки його було закрито у 1946 році, спілкувалися із Бандерою восени 1951 року.

Документ мав гриф «Top secret», який було знято 5 червня 2014 року³. Завдяки «Record Copying system» Британського національного архіву вдалося отримати цифрову копію документа із 4 сторінок (титульного аркушу, короткого звіту про зустріч та спілкування із Бандерою, а також біографічною довідкою про нього). З огляду на згаданий вище гриф, в отриманих копіях є приховані частини документа, де, мабуть, згадуються особисті дані працівника департаменту розвідки, який спілкувався з Бандерою, а також одне з прохань Бандери до британського уряду щодо допомоги українському визвольному руху.

Унікальність цих документів полягає в тому, що українській історіографії відомі факти співпраці представників українського визвольного руху, що знаходилися в еміграції та іноземних розвідок на початку «холодної війни».

¹ The National Archives. (2009, August 12). *Browse records of other archives* | *The National Archives*. URL: <https://discovery.nationalarchives.gov.uk/browse/r/h/C130>

² Ibid.,. (2009b, August 12). *Browse records of other archives* | *The National Archives*. URL <https://discovery.nationalarchives.gov.uk/browse/r/h/C7685>

³ Ibid.,. (2009c, August 12). *Record of conversation between Stephen Bandera, Ukrainian emigre leader, and C E King.* . . | *The National Archives*. URL: <https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C2882478>

Достатньо згадати про парашутні місії на територію західних областей ССРСР на початку 1950-х років, що підтримувалися англійською та американською спецслужбами та мали на меті збір розвідданих, а також встановлення стабільного зв'язку із представниками все ще діючого українського підпілля. Цим фактам присвячено чимало наукових та науково-популярних досліджень⁴. Наприклад, праці Дмитра Веденєєва у співавторстві демонструють на основі розсекречених документів архівів КДБ різні факти співпраці ОУН(б) з іноземними розвідками та протидію ним радянським спецслужбам⁵. Польськомовні дослідження Гжегожа Мотики⁶ та Ігора Галадіди⁷ аналізують протидію польських комуністичних спецслужб українським закордонним центрам. Марцин Маєвський зробив загальний огляд таких польських агентурних справ, що мали на меті контролювати та створювати легендовані так звані теренові проводи ОУН (б) на території Польщі, які мали налагоджувати контакт із прибулими із Західної Німеччини кур'єрів ЗЧ ОУН і таким чином контролювати їхнє подальше просування на територію УРСР, а також залучати подвійних агентів до складу цих кур'єрських груп⁸. Український історик Володимир Бірчак в науково-популярній статті знайомить читачів із матеріалами розсекреченої справи

⁴ Патриляк І. К. Визвольна боротьба ОУН й УПА (1939-1960). – Київ: АДЕФ-Україна, 2020. 712 с.

⁵ Веденєєв, Д. В., & Лісов, О. С. Новітня вітчизняна історіографія діяльності розвідки та контррозвідки руху українських націоналістів і Української повстанської армії у 1920–1950-х рр. *Військово-науковий вісник*, 2016, (26), 81-94.

⁶ Motyka, G. *Zamiast wstępu: od operacji C-1 do akcji «Bumerang»*. W: *Służby Bezpieczeństwa Polski przeciwko banderowskiej frakcji OUN i wywiadowi brytyjskiemu (1950–1954)*. Warszawa, Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni Przeciwko Narodowi Polskiemu, 2005. – s.17.

⁷ Hałagida, I. *Prowokacja «Zenona»: Geneza, przebieg i skutki operacji MBP o kryptonimie «C-1» i Czechosłowacji wobec Ukraińców (1945–1989): Z warsztatów badawczych..* Warszawa. 2014. 318 s.

⁸ Маєвський, М. Спецслужби Польської Народної Республіки проти осередків зарубіжних українських організацій. *Український історичний журнал*, 2012, (3), 122-134.

«Звено» про спільну парашутну місію ЗЧ ОУН та британської розвідки⁹. Схожими є публікації дослідника історії української служби зовнішньої розвідки Олександра Скрипника¹⁰.

Ці дослідження переважно спираються на розсекречені таємні документи комуністичних спецслужб та спогади учасників тих подій, натомість **метою** цієї публікації є введення в науковий обіг звіту працівника британського зовнішньополітичного відомства Джеймса Маккензі (J. Y. Mackenzie)¹¹ щодо зустрічі керівника Департаменту постійного заступника державного секретаря Сесіла Кінга¹² з Бандерою восени 1951 року. У документі зафіксовано факт розмови представника британського зовнішньополітичного відомства з лідером ЗЧ ОУН, а також викладено зміст прохань Степана Бандери щодо підтримки українського визвольного руху.

Поміщена в документах біографічна довідка, підготовлена Дослідницьким департаментом Форейн Офісу (Research department), є дуже поверхневою і вкрай неточною (зокрема, невірно вказані місце та дата народження Бандери, вказано, що його утримували в Берліні до червня 1945 року тощо). У звіті про розмову з Бандерою, йдеться, що він випадково зазначив, що йому вдалося відвідати СРСР та перебувати там протягом двох тижнів. Йдеться про період у вересні 1939 року, коли Бандера втік з польської тюрми і деякий час перебував у Львові, намагаючись відновити мережу та

⁹ Бірчак, В. Радіограма для Бандери. Локальна Історія. 2022. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/statti/radiograma-dlia-banderi/>

¹⁰ Скрипник, О. Розгорнути розвідувальну і пропагандистську роботу стосовно української еміграції. Історична Правда. 2023. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2023/04/10/162566/>

¹¹ * James Y. Mackenzie — британський дипломат. Пізніше міністр посольства Великої Британії в Австрії (1959–1963); генеральний консул у Севільї (1963–1967). Див. більше: A directory of British diplomats: 1900–2011.

¹² Head of Permanent Under-Secretary's Department, Foreign Office 1952–1953. Див. більше: A directory of British diplomats: 1900–2011.

зустрічаючись з українськими активними діячами¹³. Пізніше Бандера покинув Львів та перебрався до Кракова¹⁴.

Інформація в документі розкриває мотиви співпраці між ЗЧ ОУН та британським зовнішньополітичним відомством. У 1945 році на нараді Проводу ОУН Бандеру, Шухевича та Стецька було обрано до Бюро Проводу¹⁵. У 1946 році з України в Мюнхен з цією вісткою прибув кур'єр¹⁶. Відтепер відбувся розподіл обов'язків між Шухевичем, який мав займатися військовою боротьбою в Україні, Бандерою, на якого покладалися функції організаційного об'єднання закордоном та пошуку потенційних союзників та Стецьком, який очолив новостворений АБН та займався зовнішніми зносинами ОУН(б). Паралельно закордоном з цього часу починає наростати протистояння між представниками ЗП УГВР, які прибули з України та тими, хто перебував у німецькому ув'язненні під час війни. Спочатку його причинами були ідеологічні позиції щодо характеру побудови роботи всередині новостворених ЗЧ ОУН, а пізніше розкол в оунівському середовищі почав набувати ще й особистісних рис протистояння між Бандерою, Лебедем та подружжям Ребетів¹⁷, які перебували в опозиції до нього.

Конфлікт наростав ще й через те, що зовнішні сили, такі як британські та американські спецслужби підтримували різні групи: англійці спонсорували до середини 1950-х років групу Бандери, яку вважали краще побудованою

¹³ Посівнич, М. Степан Бандера – життя, присвячене свободі. Торонто - Львів: Літопис УПА. (Літопис УПА, Події і люди; кн. 3), 2008. – с.53-54.

¹⁴ Rossoliński-Liebe, G. Stepan Bandera: The Life and Afterlife of a Ukrainian Nationalist. Fascism, Genocide, and Cult. Stuttgart: ibidem-Verlag, 2014. – p. 335-336.

¹⁵ Посівнич, М. Степан Бандера – життя, присвячене свободі. Торонто - Львів: Літопис УПА. (Літопис УПА, Події і люди; кн. 3), 2008. – с.61.

¹⁶ Сич, О. Закордонний Центр ОУН (лютий 1945 – лютий 1946 рр.). Український визвольний рух, 2006, (7), 243-266.

¹⁷ Ребет, Д. Спогади. (ред. Я. Грицак). Львів: Манускрипт, 2018. 176 с.

організаційно¹⁸, тоді як американці вважали групу Бандери терористичною¹⁹ і підтримували групу Лебеда та опозиційно налаштованих до лідера ЗЧ ОУН осіб. 23-26 квітня 1951 року у Лондоні відбулося кілька зустрічей між представниками Центрального розвідувального управління (ЦРУ) та Таємної розвідувальної служби (Secret Intelligence Services – SIS), результатом яких стали домовленості про співпрацю²⁰ та організацію окремих парашутних місій через ЗЧ ОУН та ЗП УГВР.

Проте розмова Бандери із Форейн офіс не мала на меті обговорити хід виконання цих місій та їхні здобутки, навіть попри те, що на зустрічі Бандеру супроводжував Богдан Підгайний, який безпосередньо займався їхньою організацією²¹. Характер розмови свідчить про її міжнародно-політичне спрямування. Бандера намагався переконати британців, що саме СРСР готується до початку глобального конфлікту, через який Сталін хоче здобути світове домінування. І ключем до недопущення такого розвитку подій, на думку Бандери, є підтримка української визвольної боротьби, що призведе до появи незалежної української держави. Такі думки Бандери не були безпідставними, адже саме в цей час «холодна війна» переростає у свою гарячу

¹⁸ *Freedom of Information Act Electronic Reading Room | CIA FOIA (foia.cia.gov)*. (n.d.). URL: https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/AERODYNAMIC%20%20%20VOL.%209%20%20%28DEVELOPMENT%20AND%20PLANS%29_0040.pdf

¹⁹ Ibid.,. URL: https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/STUDIES%20IN%20INTELLIGENCE%20NAZ I%20-%20RELATED%20ARTICLES_0015.pdf

²⁰ Ibid.,. URL: https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/AERODYNAMIC%20%20%20VOL.%209%20%20%28DEVELOPMENT%20AND%20PLANS%29_0040.pdf

²¹ Богдан Підгайний (1907-1985) у спогадах дочки Ляриси, побратимів і друзів. Додаток до журналу Вісті Комбатанта, 2005, (3), 1 – 20.

фазу на Корейському півострові. У будь-який момент світ знову міг поринути у світовий конфлікт²².

Поряд з цим з 1946 року в середовищі ЗЧ ОУН виникла ще одна структура Антибільшовицький Блок Народів (АБН), що мала на меті розвалити СРСР з середини через підтримку національних рухів поневолених народів на їхньому шляху до створення незалежних держав. Саме підтримкою британцями цієї концепції намагався заручитися Бандера. Ці намагання могли бути успішними з декількох причин. Насамперед, саме у Великій Британії були найсильнішими осередки ЗЧ ОУН, у яких переважали інтерновані бійці колишньої дивізії Ваффен СС «Галичина». Крім того, через АБН найкращими контакти були саме з британськими консервативними колами, а особливо з лідером Шотландської ліги за Європейську свободу Джоном Стюартом. У червні 1950 року їм вдалося спільно організувати конференцію та налагодити співпрацю з іншими європейськими консервативними колами²³.

Загалом концепція спільної боротьби поневолених народів була перспективною, адже як згадує у своїй розмові сам Бандера, навіть американці намагалися з представників національних груп в екзилі із Східної Європи сформулювати власний, схожий на АБН, союз. Чи не головною відмінністю було те, що американці залучали туди представників російського антикомуністичного руху. Тому Бандера змушений був пояснювати британцям відсутність представників російських груп в екзилі в АБН. Як стає зрозуміло з документа, для Бандери боротьба за незалежну Україну це не тільки розвал СРСР, але й звільнення від російського імперського впливу. Тому для нього та його прихильників важко налагоджувати співпрацю з російськими

²² Сич, О. Військова політика Закордонних Частин ОУН в умовах розгортання Холодної війни (1945 - 1950-ті рр.). Український визвольний рух. 2007, (9), 79–114.

²³ The A.B.N. Convention in Edinburgh. (1950). *ABN Correspondence, Extra Edition*, 1–3.

еміграційними колами, які переслідують мету відновлення колишньої «Великої Росії».

Єдиною практичною вимогою Бандери була побудова співпраці з Британською телерадіомовною корпорацією (British Broadcasting Corporation – BBC) для створення радіопередач українською мовою, а також відкриття в Західній Німеччині підпільної радіостанції, яка б могла транслювати ефіри на підрадянську Україну. Однак британці одразу ж повідомили, що не збираються втручатися у внутрішні справи німців. Важливо зазначити, що деякий час існувала в Бельгії радіостанція імені Генерала Чупринки, однак була закрита місцевими силовими структурами.

Таким чином Форейн офіс пообіцяв розглянути можливості допомоги групі Бандери. Їхньою головною метою був збір якомога більшої кількості розвідувальної інформації про СРСР, тому така співпраця виглядала досить обнадійливою. Бандера та ЗЧ ОУН шукали будь-якої підтримки, і співпраця з британцями, які будували відмінну від американців політику у зборі розвідданих, мала перспективу. Крім того, постійні кур'єрські переходи, парашутні місії дозволяли на той момент Бандері стверджувати, що у нього є постійний та стабільний зв'язок із українським підпіллям. Проте, як виявилось пізніше, цей зв'язок був наповнений радянськими подвійними агентами, як і сама британська розвідка. Опублікований документ дозволить розпочати та поглибити дослідження співпраці лідерів української еміграції із британськими урядовцями на початку «холодної війни».

У подальшій перспективі наукових розвідок опубліковані тут документи про зустріч та розмову Степана Бандери із представниками британського зовнішньополітичного відомства можна порівняти із протоколами його розмов із німцями у 1941 році.

FO 371/124989 - The National Archives

From: F.O. minute Mr. Mackenzie

No. Top secret

Dated 3/1/52

Received in Register: 29/1/52

Account of a conversation with Stephen BANDERA the Ukrainian emigre leader had with the C.E. King on 20th November

TOP SECRET

Stephen Bandera, the Ukrainian emigre leader, about whom a note by F.O.R.D.²⁴ is attached, called here on 20th November accompanied by a certain Bogdan Pidhajnyj, his seld-styled «military adviser», chief of the section dealing with underground activities in the Ukraine, [закреслено]. They were seen by Mr. King; and Miss Conolly of F.O.R.D. and myself were also present. In the course of the conversation (which was carried on in German) lasting about an hour and a half, Bandera made the following points:

(i) He thought that the Soviet Union would attempt to secure world domination by war if they could not achieve their aims otherwise. He admitted that he saw in war the only hope of the liberation of the Ukraine. He did not believe that independence could be achieved in other circumstances.

²⁴ Foreign Office Research Department

(ii) He admitted, incidentally, that he had not lived in the Soviet Union though he had once visited the country for two weeks. It also transpired that he had not been a member of the independent regime calling itself «the Provisional Government of the Ukraine» set up in Lvov in 1941 which lasted about a fortnight and which is usually described as the «Bandera Government» (although as head of the active wing of O.U.N., the organisation which convoked the National Assembly and proclaimed the independence of the Ukraine, he was the military initiator of the whole process).

(iii) He said that the aim of his movement was the liberation of the Ukraine not merely from the Soviet but also Russian influence. He said that they would never collaborate in any scheme or plan which entailed any form of connection with any Russian state regardless of its political outlook. Similarly, he was not prepared to have any contact with any emigre Russian body or group and disapproved of American attempts to bring Greater Russian and Ethnic Minority Groups in exile together, which he described as destined to failure. He said that his movement were in touch with other ethnic minority groups in exile, but was uncommunicative about his relations with Stetzko and A.B.N. [Antibolshevik Bloc of Nations]. In fact, when questioned about this, he was clearly at pains to find a non-committal formula which suggested that they were merely «in touch» and not in close or cordial association.

(iv) In his opinion, an independent Ukraine was viable state. His attitude to the problem of the viability of an independent Ukraine was unrealistic and it seemed clear that he had not seriously grappled with it. He admitted that any Great Russian state was bound to look on it with covetous eyes but suggested that it would be possible to preserve its security by a system of guarantees with other limitrophe states.

2. Like all other Ukrainians who have had contact with the Foreign Office in the last few years, Mr. Bandera urged that the B.B.C. should give broadcasts in the Ukrainian language. He was critical of the Voice of America.

3. In addition to the question of broadcasts he raised two other matters:

i) He wished to find out whether we would react favourably to the idea of his people setting up a clandestine transmitter in Western Germany broadcasting propaganda to the Soviet Ukraine. (He mentioned that an earlier attempt at broadcasting, made in Belgium, had ended with the confiscation of the apparatus and arrest of the Ukrainian personnel concerned because the Belgian authorities suspected it of being a Soviet espionage centre).

It was made clear to Bandera that we could not intervene with the Western German authorities in this matter.

ii) [закреслено]

Mr. Reilly's friends are examining certain operational implications arising from this proposal.

4. Mr. King emphasised that the conversation was unofficial and that nothing must appear about his visit in the press. Mr. Bandera said that he appreciated this.

[підпис]

J. Y. Mackenzie

3rd January 1952

[закреслено]

Minutes.

Mr. Mackenzie: P.U.S.D.²⁵

Stefan Bandera was born at Staryi Ukrymiw near Kalusz, Carpathia, on 11th June 1908, the son of a Greek-Catholic priest who was banished to Siberia at the beginning of the war, and a mother of peasant stock, now no longer alive. In 1939 he married in Poland Jaroslava Opariwska, the daughter of a parish priest, by whom

²⁵ The Permanent Under-Secretary's Department

he had three children. Bandera's two brothers Andrei and Paul were executed by the Gestapo in 1942.

After attending secondary school at Staryi, Bandera followed a course of agronomy at Lvov University. While still in his teens, and an ardent admirer of Konovalts, he joined the U.W.O. (Ukrainski Woynski Obyedinenie - Ukrainian Military Organisation) whose headquarters were in Warsaw, and carried out sabotage activities in Poland. In 1932, he was elected a member of the Lvov Regional Executive Committee of U.W.O.²⁶, (other members being Stetsko, Lebed and Chuprinka) and later became its Chairman. In June 1934, he was arrested for his part in plotting the assassination of the Polish Minister Pieracky. He was tried in Warsaw and received the death sentence, which was however commuted to one of life imprisonment. In May/June 1936, he was again on trial, this time in Lvov for alleged complicity in the murder of the Soviet Vice-Consul in Lvov Mailov (in fact the murder was committed by a member of his Committee). He was sentenced to life imprisonment, and in September 1939, whilst about to be transferred to Warsaw, escaped on the journey. He then lived illegally in Galicia for a time.

After the proclamation of an independent Ukraine he was arrested by the Germans, and in July 1941, taken to Gestapo headquarters in Berlin; but he was released after a few weeks and placed under police supervision, in September of the same year being sent to concentration camp, where he remained until September 1944. He was then returned to Berlin and kept under arrest until June 1945, when he contrived to escape to Vienna. For a time he lived incognito in Austria, and later in the American zone of Germany. In January 1946, the Congress of OUN (Union of Ukrainian Nationalists) in occupied Ukraine elected him senior member of its Presidium, with the responsibility for directing resistance activities, together with Stetsko and Chuprinka. Later in 1946, the Soviet Government demanded Bander's

²⁶ Ukrainian Military Organisation

extradition from the Us Zone to the USSR as a war criminal, a request which was ignored and later reiterated.

Research Department.

20th November 1951

FO 371/124989 - Національний архів Великої Британії²⁷

Від: F.O. Містер Маккензі

№: Цілком таємно

Дата: 3 січня 1952

Зареєстровано: 29 січня 1952

Звіт про розмову лідера української еміграції Степана БАНДЕРИ з С.Е. Кінгом 20 листопада

ЦІЛКОМ ТАЄМНО

Степан Бандера, лідер української еміграції, про якого додається записка Ф.О.Р.Д.²⁸, приїхав сюди 20 листопада у супроводі такого собі Богдана Підгайного²⁹, його самоназваного «військового референта», керівника секції, що займалася підпільною діяльністю в Україні, [закреслено].

Вони мали зустріч із паном Кінгом; також були присутні пані Коноллі з Ф.О.Р.Д. [Дослідницький департамент Форейн офісу] і я. Під час розмови (яка велася німецькою мовою), що тривала близько півтори години, Бандера зробив наступні заяви:

²⁷ Тут і далі переклад з англійської та коментарі – Рій Г.Є.

²⁸ Коротка біографічна довідка про Степана Бандеру, поміщена далі.

²⁹ Богдан Підгайний (1907 - 1985) активний діяч Української Військової Організації (УВО), а пізніше ОУН, член проводу ЗЧ ОУН. Займався організацією співпраці між ЗЧ ОУН та британською розвідкою, брав участь в підготовці учасників парашутних місій.

(i) Він вважав, що Радянський Союз намагатиметься забезпечити світове панування за допомогою війни, якщо не зможе досягти своїх цілей іншим способом. Він визнав, що бачить у війні єдину надію на визволення України. Він не вірив, що незалежність може бути досягнута за інших обставин.

(ii) Він зазначив, між іншим, що не жив на території Радянського Союзу, хоча одного разу відвідав цю країну на два тижні. Також з'ясувалося, що він не був членом незалежного уряду, який називав себе «Тимчасовим урядом України», створеним у Львові в 1941 році, що проіснував близько двох тижнів і який зазвичай називають «урядом Бандери» (хоча як голова активного крила ОУН, організації, яка скликала Національні збори і проголосила незалежність України, Бандера був військовим ініціатором всього процесу).

(iii) Він сказав, що метою його руху є звільнення України не лише від радянського, але й від російського впливу. Він заявив, що вони ніколи не співпрацюватимуть у будь-якій структурі чи плані, що передбачають будь-яку форму зв'язку з будь-якою російською державою, незалежно від її політичних поглядів. Так само він не готовий мати жодних контактів з будь-якою російською емігрантською організацією чи групою, і не схвалює американські спроби об'єднати великоросів та етнічні меншини на еміграції³⁰, які, за його словами, приречені на провал. Він сказав, що його рух підтримує зв'язки з іншими групами етнічних меншин в еміграції, але був небагатослівним щодо своїх стосунків зі Стецьком та АБН [Антибільшовицький Блок Народів]. Насправді, коли його запитували про це, йому була важко знайти не зобов'язуючу формулу, яка б вказувала на те, що вони були просто «в контакті», а не в тісній чи сердечній співпраці.

³⁰ Американці намагалися об'єднати представників східноєвропейських екзильних антикомуністичних груп в Асамблею поневолених європейських націй (Assembly of Captive European Nations - ACEN).

(iv) На його думку, незалежна Україна була життєздатною державою. Його ставлення до проблеми життєздатності незалежної України було нереалістичним, і здавалося очевидним, що він не займався нею серйозно. Він визнавав, що будь-яка великоросійська держава неодмінно споглядатиме на неї жадібними очима, але припускав, що її безпеку можна було б передбачити за допомогою системи гарантій з іншими лімітрофними державами.

2. Як і всі інші українці, які контактували з Міністерством закордонних справ протягом останніх кількох років, пан Бандера наполягав на тому, щоб Бі-Бі-Сі вела мовлення українською мовою. Він критично ставився до «Голосу Америки».

3. На додаток до питання про трансляції він підняв ще дві справи:

i) Він хотів з'ясувати, чи прихильно ми поставимося до ідеї його людей встановити в Західній Німеччині підпільний радіопередавач для трансляції пропагандистських передач на Радянську Україну. (Він згадав, що попередня спроба трансляції в Бельгії закінчилася конфіскацією апарату і арештом відповідного персоналу, оскільки бельгійська влада запідозрила, що це був радянський шпигунський центр).

Бандері дали чітко зрозуміти, що ми не можемо втручатися у внутрішні західнонімецькі справи.

ii) [закреслено]

4. Містер Кінг підкреслив, що розмова була неофіційною і що про його візит не повинна дізнатися преса. Пан Бандера сказав, що він це цінує.

[підпис].

Дж. Ю. Маккензі

3 січня 1952 року

[закреслено]

Містер Маккензі: П.У.С.Д. [Департамент постійного заступника державного секретаря у закордонних справах]

Степан Бандера народився в Старому Укримові [Старий Угринів] біля Калуша на Прикарпатті 11 червня 1908 року³¹ в сім'ї греко-католицького священника, якого на початку війни заслали до Сибіру, і матері-селянки, якої вже немає серед живих. У 1939 році він одружився в Польщі з Ярославою Опарівською, дочкою парафіяльного священника, від якої мав трьох дітей³². Два брати Бандери, Андрій і Павло, були страчені гестапо у 1942 році³³.

Після закінчення середньої школи в Старому [Стрию]³⁴, Бандера прослухав курс агрономії у Львівському університеті³⁵. Ще в підлітковому віці, будучи палким прихильником Коновальця, він вступив до УВО (Української військової організації), штаб-квартира якої знаходилася у Варшаві³⁶, і проводив диверсійну діяльність на території Польщі. У 1932 році був обраний членом Львівського обласного виконавчого комітету УВО³⁷ (разом з Стецьком, Лебедем і Чупринкою), а згодом став його головою. У червні 1934 року був заарештований за участь у підготовці вбивства польського міністра Перацького. Його судили у Варшаві і засудили до смертної кари, яку, однак, замінили на довічне ув'язнення. У травні/червні

³¹ Степан Бандера народився 1 січня 1909 року в селі Старий Угринів Калуського повіту.

³² Микола Посівнич подає дату одруження Бандери з Ярославою Опарівською 3 червня 1940 року. Гжегож Россолінський-Лібе зазначає, що пара взяла шлюб або 3 червня, або 5 червня 1940 року.

³³ У Степана Бандери не було братів Андрія та Павла, натомість у 1942 році в концтаборі Аушвіц утримувалися та були невдовзі вбиті брати Олександр та Василь.

³⁴ Мається на увазі Стрийська гімназія

³⁵ Навчався на агрономічному відділі Львівської політехніки.

³⁶ Штаб-квартира УВО не знаходилася у Варшаві.

³⁷ У 1931 році Бандеру призначено референтом пропаганди в Крайовій Екзекутиві ОУН, яку очолював Степан Охримович. У 1932 році він також став заступником Крайового провідника ОУН.

1936 року його знову судили, цього разу у Львові, за нібито співучасть у вбивстві радянського віце-консула у Львові Майлова (насправді вбивство було скоєно членом його комітету). Він був засуджений до довічного ув'язнення, і у вересні 1939 року, коли його мали перевезти до Варшави, втік по дорозі. Потім він деякий час нелегально жив у Галичині.

Після проголошення незалежної України він був заарештований німцями і в липні 1941 року доставлений до штаб-квартири гестапо в Берліні; але через кілька тижнів був звільнений і поміщений під нагляд поліції, у вересні того ж року відправлений до концтабору, де перебував до вересня 1944 року³⁸. Потім його повернули до Берліна і тримали під арештом до червня 1945 року³⁹, коли йому вдалося втекти до Відня. Деякий час він жив інкогніто в Австрії, а згодом в американській зоні Німеччини. У січні 1946 року Конференція ОУН (Організація Українських Націоналістів) в окупованій Україні обрала його старшим членом своєї Президії [Проводу], відповідальним за керівництво діяльністю опору, разом зі Стецьком та Чупринкою⁴⁰. Пізніше, у 1946 році, радянський уряд вимагав екстрадиції Бандери з американської зони до СРСР як військового злочинця, але ця вимога була проігнорована і згодом повторилася.

Дослідницький відділ.

20 листопада 1951 року

REFERENCES / СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

³⁸ Бандеру утримували в концтаборі Заксенгаузен до 27 вересня 1944 року.

³⁹ Згідно біографії Бандери авторства Россолінського-Лібе уже навесні 1945 року Бандера перебував в Австрії, а влітку відвідав весілля Осипа Тюшки та Наталії Ковалівської в Іннсбруку.

⁴⁰ 5 червня 1945 року на нараді Проводу ОУН Бандеру було обрано разом із Шухевичем та Стецьком до Бюро Проводу.

1. (2005). Bohdan Pidhainyi (1907-1985) u spohadakh dochky Liarysy, pobratymiv i друзiv [Bogdan Pidgainy (1907-1985) in the memories of his daughter Larisa, brothers-in-arms and friends]. *Dodatok do zhurnalu Visti Kombatanta*. (3), 1 – 20. [in Ukrainian].
2. Birchak, V. (2022). Radiograma dlia Bandery [Radio message for Bandera]. *Local History*. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/statti/radiograma-dlia-banderi/> [in Ukrainian].
3. Central Intelligence Agency. AERODYNAMIC. Vol. 9 (Development and Plans). CIA Freedom of Information Act Electronic Reading Room. Available at:
https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/AERODYNAMIC%20%20%20VOL.%209%20%20%28DEVELOPMENT%20AND%20PLANS%29_0040.pdf.
4. Central Intelligence Agency. Studies in Intelligence: Nazi-Related Articles. CIA Freedom of Information Act Electronic Reading Room. Available at:
https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/STUDIES%20IN%20INTELLIGENCE%20NAZI-%20RELATED%20ARTICLES_0015.pdf
5. Hałagida, I. (2014). Prowokacja «Zenona»: Geneza, przebieg i skutki operacji MBP o kryptonimie «C-1» i Czechosłowacji wobec Ukraińców (1945–1989): Z warsztatów badawczych.. Warszawa. 318 s. [in Polish].
6. Mackie, C. A. (2011). A Directory of British Diplomats: 1900–2011. [Online]. Available at:
<https://www.gulabin.com/britishdiplomats/pdf/BRIT%20DIPS%201900-2011.pdf>
7. Mayevs'kyi, M. (2012). Spetssluzhby Pol's'koyi Narodnoyi Respubliky proty osередkiv zarubizhnykh ukrayins'kykh orhanizatsiy [Special services of the Polish People's Republic against centres of foreign Ukrainian organisations] *Ukrayins'kyi istorychnyy zhurnal*, (3), 122-134 [in Ukrainian].

8. Motyka, G. (2005). *Zamiast wstępu: od operacji C-1 do akcji «Bumerang»*. W: *Służby Bezpieczeństwa Polski przeciwko banderowskiej frakcji OUN i wywiadowi brytyjskiemu (1950–1954)*. Warszawa, Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni Przeciwko Narodowi Polskiemu. 380 s. [in Polish].
9. Patryliak, I. K. (2020). *Vyzvol'na borot'ba OUN y UPA (1939-1960)* [The liberation struggle of the OUN and UPA (1939-1960)]. Kyiv: ADEF-Ukrayina. 2020 [in Ukrainian].
10. Posivnych, M. (2008). *Stepan Bandera – zhyttya, prysvyachene svobodi* [Stepan Bandera – a life devoted to freedom]. Toronto - Lviv: Litopys UPA. (Litopys UPA, Podiyyi i liudy; kn. 3). 110 s. [in Ukrainian].
11. Rebet, D. (2018). *Spohady* [Memoirs]. Lviv: Manuscript. 176 s. [in Ukrainian].
12. Rossoliński-Liebe, G. (2014). *Stepan Bandera: The Life and Afterlife of a Ukrainian Nationalist. Fascism, Genocide, and Cult*. Stuttgart: ibidem-Verlag. 670 p.
13. Skrypnyk, O. (2023). *Rozhornuti rozviduval'nu i propahandysts'ku robotu stosovno ukrayins'koyi emihratsiyyi* [To conduct reconnaissance and propaganda work regarding Ukrainian emigration]. *Istorychna Pravda*. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2023/04/10/162566/> [in Ukrainian].
14. Sych, O. (2006). *Zakordonnyy Tsentr OUN (lyuty 1945 – lyuty 1946 rr.)* [OUN Foreign Centre (February 1945 – February 1946)]. *Ukrayins'kyy vyzvol'nyy rukh*. (7), 243-266. [in Ukrainian].
15. Sych, O. (2007). *Viys'kova polityka Zakordonnykh Chastyn OUN v umovakh rozhorannya Kholodnoyi viyny (1945 - 1950-ti rr.)* [The military policy of the OUN's Foreign Units during the Cold War (1945–1950s)]. *Ukrayins'kyy vyzvol'nyy rukh*. (9), 79–114. [in Ukrainian].

16. The National Archives. (2009). Record of conversation between Stephen Bandera, Ukrainian émigré leader, and C. E. King. Available at: <https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C2882478>

17. Vyedyenyeyev, D. V., & Lisov, O. S. (2016). Novitnya vitchyznyana istoriohrafia diyal'nosti rozvidky ta kontrrozvidky rukhu ukrayins'kykh natsionalistiv i Ukrayins'koyi povstans'koyi armiyi u 1920–1950-kh rr. [The latest domestic historiography of the intelligence and counterintelligence activities of the Ukrainian nationalist movement and the Ukrainian Insurgent Army in the 1920s–1950s]. *Viys'kovo-naukovyy visnyk*, (26), 81-94 [in Ukrainian].